

HAL
open science

Tots els camins duen a Barcelona? Poder, contrapoder, voluntat de centralitat i marginalitat (1870-1939) *

David Fiol, Josep Mitjana

► To cite this version:

David Fiol, Josep Mitjana. Tots els camins duen a Barcelona? Poder, contrapoder, voluntat de centralitat i marginalitat (1870-1939) *. Catalonia, 2020, 27, pp.144-154. hal-03587527

HAL Id: hal-03587527

<https://hal.science/hal-03587527>

Submitted on 24 Feb 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Tots els camins duen a Barcelona? Poder, contrapoder, voluntat de centralitat i marginalitat (1870-1939)*

David MARTÍNEZ FIOI

Universitat Autònoma de Barcelona i Universitat Oberta de Catalunya

David.Martinez.Fiol@uab.cat

Josep PICH MITJANA

Universitat Pompeu Fabra

josep.pich@upf.edu

Résumé : Cet article explique comment, entre le dernier tiers du 19e siècle et le premier du 20e, Barcelone a agi comme une capitale politique et économique alternative à Madrid. Sa force, en tant que centre culturel et industriel, l'a catapultée comme la capitale visible des secteurs marginalisés du monde politique et économique de la Restauration alphonseine mettant en avant les régionalistes et les industriels protectionnistes. D'autre part, c'était aussi le pôle d'attraction des marginalisés : les ouvriers de gauche et d'ultra-gauche, brisant le mythe de la *Rose de Feu* et de la *Cité des Bombes*, épice centre révolutionnaire en 1909, 1917, 1919-1923 et 1931-1939. Enfin, l'offre publique d'emplois parrainée par les catalanistes via la *Mancomunitat* et la *Generalitat*, était une prétention séduisante pour que Barcelone soit un point de rencontre pour les bohèmes, les intellectuels et les professionnels et en fasse un Paris du Sud.

Abstract: This article explains how, between the last third of the 19th century and the first of the 20th, Barcelona acted as an alternative political and economic capital to Madrid. Its weight as a cultural and industrial centre catapulted it as the visible capital of the marginalized sectors of the political and economic world of the *Alfonsina* Restoration, highlighting the regionalists and protectionist industrialists. On the other hand, it was also the pole of attraction of the illustrious marginalized: the different workers of the left and ultra-left, breaking the myth of the Rose of Fire and the City of Bombs, revolutionary epicentre in 1909, 1917, 1919-1923 and 1931-1939. Finally, the public offer of jobs sponsored by the *catalanists* via the *Mancomunitat* and the *Generalitat*, was an attractive claim for Barcelona to be a meeting point for bohemians, intellectuals and professionals and turn it into a Paris of the South.

Mots-clés : Barcelone, Révolution, Culture, Catalogne, *Mancomunitat*, *Generalitat*, Intellectuels, Catalanisme, Travailleurs.

Keywords: Barcelona, Revolution, Culture, Catalonia, *Mancomunitat*, *Generalitat*, Intellectuals, *Catalanism*, Workers.

* Aquest capítol forma part del projecte col·lectiu d'investigació: « "Fisión" y "Fusión" estatales en los sistemas políticos contemporáneos: el excepcionalismo y los cambios de fronteras ». HAR2015-67658-P (MINECO/FEDER, UE). També compta amb el suport del Grupo de Recerca Consolidat reconegut per la AGAUR: «Grup d'Estudi de les Institucions i de les Cultures Polítiques (S. XVI-XXI)». Referència: (2017 SGR 1041).

A l'imaginari català i especialment al catalanista, Barcelona és el *cap i casal* de Catalunya. La ciutat de Barcelona esdevingué per a la burgesia catalana un centre econòmic alternatiu a Madrid, idea que els catalanistes estengueren al plànol polític: entenien que la força econòmica de la capital catalana hauria de tenir també una projecció política, social i cultural. Cambó afirmava que el catalanisme era una nova forma de patriotisme espanyol no entès pels castellans¹.

Al període del nostre estudi Barcelona esdevingué la capital de l'Espanya perifèrica, des d'una òptica centralista on Madrid és el quilòmetre zero, i dels teòrics marginats del sistema polític/administratiu centralista i culturalment uniformitzador espanyol. Bona part de la societat catalana estava convençuda de la potencialitat transformadora i revolucionària de Barcelona, la qual, per aquesta raó, durant el període del nostre estudi esdevingué un nucli d'atracció «forastera»².

Primer fou Cadis i L'Havana, després Barcelona

Hi ha un cert consens en afirmar que les grans ciutats espanyoles del vuit-cents eren Madrid i Barcelona. La primera per ser la capital política i la segona per la seva capitalitat econòmica d'Espanya. Tanmateix, a l'inici del segle XIX Barcelona havia de disputar aquesta primacia, almenys a l'àmbit comercial amb Cadis, coneguda com la «Tacita de Plata». Aquesta fou fins 1826 el port d'arribada del comerç colonial, i fins 1868 el punt de referència de l'insurreccionalisme liberal espanyol. L'altra gran metròpoli espanyola era L'Havana, epicentre de la producció i comercialització del sucre, cafè i esclaus d'ultramar³.

La resta de ciutats hispàniques es trobaven a una distància considerable d'aquestes quatre urbs. Tanmateix, la manca d'influència política de Barcelona generà una *frustració estructural* que la transformà en l'*anticentre*, on s'hi trobaren totes les formes de protesta i contestació al règim polític administratiu centralista i culturalment uniformitzador espanyol. Per tant, la capital catalana, i no Madrid, esdevingué un dels centres orientadors de bona part de la renovació intel·lectual, de l'anàlisi social i de l'elucubració utòpica espanyola, tant d'esquerres com de dretes del darrer terç del segle XIX i del primer del XX.

Des de Barcelona, industrials, obreristes, republicans i catalanistes de tota mena, des dels inicis culturals de la Renaixença, cap a 1859, fins al final de la Guerra Civil el 1939, s'esforçaren en elaborar discursos que, amb intencions diverses, tingueren en comú destacar l'especificitat superior de Barcelona com a metròpoli respecte d'altres centres urbans rellevants espanyols. En aquest àmbit, els catalanistes foren especialment actius identificant l'*Espanya castellana* com a societat agrària tradicional amb àmplies zones subdesenvolupades. La paradoxa residia en el fet que a la Catalunya vuit-centista també hi pervivien àmplies zones rurals amb una societat agrària tradicional. No obstant, la ciutat de Barcelona i les seves rodalies es transformaren per la incidència de la industrialització, que activà el creixement d'unes classes mitjanes i

¹ CAMBÓ, Francesc. *El pesimismo español*. Madrid: Editorial Hesperia, Biblioteca de Sociología y Derecho, 1917, p. 83-84.

² UCELAY-DA CAL, Enric. *Llegir a capital: rango urbano, rivalidades interurbanas y la imaginación nacionalista en la España del siglo XX*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2002.

³ OROZCO GUERRERO, Antonio. *Cádiz durante el Sexenio Democrático. El conflicto Iglesia-Secularización*. Tesis Doctoral. UNED, 2013. ROLDÁN DE MONTAUD, Inés. «España y Cuba. Cien años de relaciones financieras». *Studia Histórica*, 15 (1997), p. 35-69.

obreres desitjoses de beneficiar-se de la modernitat metropolitana. A l'àmbit de l'obrerisme, es desenvoluparen opcions tant reformistes com revolucionàries⁴.

A principis del segle XIX, Cuba era el principal motor de l'economia espanyola i, per això, hi construïren la primera línia de ferrocarril espanyola, alhora que era el major centre receptor d'emigració interna espanyola. L'Havana i Santiago de Cuba foren els grans centres d'atracció de migració hispànica. Per la major part dels espanyols de finals del segle XIX Cuba era una província i no una colònia⁵. Quan aquesta s'independitzà, amb la intervenció nord-americana, Barcelona va consolidar-se com la *fàbrica d'Espanya*, alhora que passà a ser el principal centre receptor de migració interna espanyola⁶.

El creixement urbà que protagonitzà Barcelona entre el 1900 i el 1931 no hauria estat possible sense la immigració. No obstant, aquesta, des de la perspectiva dels burgesos catalans, trencà la suposadament idíl·lica pau social catalana a l'introduir-hi els fermentos de la revolució social. Una visió molt semblant a la que tenia la patronal d'altres països. Aquest temor es basava en l'efecte contagi que provocà la revolució comunista russa del 1917 en estendre's ràpidament per Alemanya, Hongria, el nord d'Itàlia, Espanya i d'aquí a Llatinoamèrica⁷.

La Barcelona revolucionària

La ciutat de Barcelona es convertí en l'epicentre de la major part de les plataformes, moviments i processos de revolució o de reforma d'Espanya. La *qüestió social* condicionà totes les plataformes i moviments reformadors de l'Estat. Els cercles patronals catalans visqueren de forma molt angoixant l'extensió i arrelament d'una més que nodrida xarxa associativa sindical tant a Barcelona com a la resta de Catalunya⁸.

Dins del moviment obrer català hi trobem, tot i que minoritària, una tendència a la violència revolucionària que es feu especialment patent a la darrera dècada del segle XIX, amb múltiples atemptats amb bomba de diferent consideració: el fracassat contra el general Martínez Campos, el molt cruent del Teatre del Liceu, ambdós el 1893, o els assassinats del carrer de Canvis Nous, el 1896. Una dinàmica terrorista que va concloure provisionalment amb els anomenats processos de Montjuïc, i que escampà

⁴ BALLESTER, David. *Marginalitats i hegemonies: L'UGT de Catalunya (1888-1936). De la fundació a la II República*. Barcelona: Columna-Fundació J. Comaposada, 1996, p. 29-43.

⁵ BLANCO RODRÍGUEZ, Juan Andrés; GARCÍA ÁLVAREZ, Alejandro. *El legado de España en Cuba*. Madrid: Sílex, 2015. UCELAY-DA CAL, Enric. «Cuba y el despertar de los nacionalismos en la España peninsular». *Studia Histórica*, 15 (1997), p. 151-192.

⁶ CARRERAS, Albert. *L'economia catalana: una visió plurisecular. Discurs de recepció d'Albert Carreras de Odriozola com a membre numerari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, llegit el dia 10 de desembre de 2019*. Barcelona: IEC, 2019. NADAL, JORDI, et alt. *Catalunya, la fàbrica d'Espanya. Un segle d'industrialització catalana, 1833-1936*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1985.

⁷ BALERDI, Juan Carlos. «Semana trágica: gobierno popular y represión». *Bordes. Revista de Política, Derecho y Sociedad* (noviembre de 2016-enero de 2017), p. 141-149. CRUZ, Rafael. «¡Luzbel vuelve al mundo! Las imágenes de la Rusia soviética y la acción colectiva en España». A CRUZ, Rafael; PÉREZ LEDESMA, Manuel. (eds.). *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Madrid: Alianza Editorial, 1997, p. 273-303. NAVARRA, Andreu. *El espejo blanco. Viajeros españoles en la URSS*. Madrid: Fórcola ediciones, 2016. PUIGSECH FARRÀS, Josep. *La Revolució Russa i Catalunya*. Vic: Eumo, 2017.

⁸ BENGOCHEA, Soledad. *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

pel món la imatge d'una Barcelona violenta coneguda com la *Ciutat de les Bombes* o la *Rosa de Foc*⁹.

La *propaganda pel fet* tingué un component individualista, i sempre va estar allunyada del teixit obrer barceloní disposat a reivindicar millores socials i salarials que fessin més lleugera la seva quotidianitat¹⁰. Per això, en contrapartida, a principis del segle XX, el món obrerista català i, especialment, el barceloní adoptà el sindicalisme revolucionari com a forma de lluita obrera, que, el 1907, es concretà en la Solidaritat Obrera (SO)¹¹. Aquesta, sota la inspiració del sindicalisme revolucionari francès, aspirava a ser un nou tipus d'organització obrera de caràcter marcadament apolític. Ara bé, apoliticisme no era sinònim d'anarquisme, sinó de sindicalisme, ja que entenien que la política de partits podia ser substituïda per la del sindicat. Aquest hauria de permetre la integració tant de socialistes, com republicans o llibertaris, i aquest fou el sentit últim del nom de SO¹², que fou rebatejada amb l'afrancesat nom de Confederació General del Treball (CGT), el 1910 i, posteriorment, amb l'hispanitzat de Confederació Nacional del Treball (CNT), el 1911. Però el més rellevant fou com aquest sindicalisme revolucionari, focalitzat a Catalunya i cada cop més dominat pels sectors llibertaris, es transformà, a partir del Congrés de Sants, el 1918, de la mà de Salvador Seguí i Àngel Pestaña, en un projecte de projecció espanyola, a partir d'una nova estructura organitzativa coneguda com a Sindicats Únics d'Indústria. Aquests pretenien substituir l'Estat *burgès/capitalista* per un *Estat* sindical proletari. Una via que es confirmà al Congrés Nacional del Teatre de la Comèdia de Madrid, el 1919¹³. Pel polièdric món empresarial barceloní del 1919, dominat en aquells moments per la Federació Patronal, no era desitjable una CNT que els hi plantava cara imposant, per exemple, la limitació del treball a vuit hores diàries. De fet, entre el 1919 i el 1920, l'objectiu de la Federació Patronal de Barcelona fou que el govern il·legalitzés la CNT¹⁴.

Els anys que ocupen el període que va de 1918 a 1923 van estar marcats per una duríssima «Guerra Social» de signe terrorista, en la que s'enfrontaren el món obrerista llibertari amb els sectors patronals i la capital catalana va ser-ne el principal *camp de batalla*. A la memòria popular dels barcelonins, aquest període fou conegut com «els anys del pistolisme». De fet, fou una forma de violència que, amb major o menor intensitat, tingué continuïtat a Barcelona durant els anys vint i trenta del segle XX.

Per contrarestar la imatge de la *Ciutat de les Bombes* i de centre de rebuda migratòria de *baixa qualitat*, els sectors comercials i patronals van apostar per reconvertir la ciutat comtal en un gran pol urbà d'atracció de *forasters* (com es deia a l'època) de tota la Mediterrània ibèrica. A l'atracció d'un turisme estranger que hauria de gaudir de les

⁹ DALMAU, Antoni. *El procés de Montjuïc. Barcelona al final del segle XIX*. Barcelona: Base, 2010. ROMERO-MAURA, Joaquín. «La Rosa de fuego». *El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*. Madrid: Alianza Editorial, 1989.

¹⁰ SMITH, Angel. «Trabajadores "dignos" en profesiones "honradas": los oficios y la formación de la clase obrera barcelonesa (1899-1914)», *Hispania*, 193 (1996), p. 655-687.

¹¹ DALMAU, Antoni. *El cas Rull. Viure del terror a la Ciutat de les Bombes (1901-1909)*. Barcelona: Columna, 2008.

¹² LLADONOSA, Manuel. «Algunes consideracions entorn Solidaritat Catalana i Solidaritat Obrera». *Recerques*, 14 (1983), p. 61-67.

¹³ CUADRAT, Xavier. *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911). Los orígenes de la CNT*. Madrid: Ediciones de la Revista del Trabajo, 1976. LLADONOSA, Manuel. *El Congrés de Sants*. Barcelona: Nova Terra, 1975. TAVERA, Susanna; VEGA, Eulàlia: «L'afiliació de la CRT de Catalunya: entre l'eufòria revolucionària i l'ensulsiada confederal, 1919-1936», a *Col·loqui Internacional «Revolució i socialisme»*. Barcelona: UAB-Institut Francès de Barcelona-Fundació Caixa de Catalunya, 1989, p. 343-363.

¹⁴ BENGOCHEA, Soledad. *El locaut de Barcelona (1919-1920). Els precedents de la dictadura de Primo de Rivera*. Barcelona: Curial, 1998.

platges catalanes i d'una Barcelona cosmopolita, calia afegir l'atracció de capitals inversors que ajudarien a la modernització de la capital del Principat. En aquest sentit, cal destacar la constitució de la *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited*, més coneguda com *La Canadenca*, que arribà a incorporar a una desena d'empreses fonamentals per a l'electrificació de Catalunya. I esdevingué, el 1919, el centre nuclear d'un greu conflicte vaguístic que confrontà a la CNT amb la patronal catalana¹⁵.

La formació d'una Barcelona de serveis: del projecte noucentista a la solució primoriverista

La imatge d'una Barcelona dominada per la lluita de classes sempre donà una fotografia incompleta de la panoràmica socio-professional de la Ciutat Comtal, ja que tendia a limitar tot el joc polític a una simplificada confrontació entre burgesos i proletaris. Però, entre 1900 i 1931 es configurà a Barcelona un creixent sector intel·lectual i professional heterogeni, tant en les seves vessants polítiques com laborals, vinculat al desenvolupament d'una àmplia oferta de serveis, tant públics com privats¹⁶.

L'increment de serveis públics no s'entén sense els canvis profunds tant a l'Ajuntament com a la Diputació de Barcelona, així com per la centralitat que aquesta adoptà en la vertebració de la Mancomunitat de Catalunya a partir del 1913-1914. Aquestes tres institucions esmentades, sota control de republicans i regionalistes, generaren llocs de treball públic al que aspiraven els seus corresponents clients i amics polítics¹⁷. Els regidors i empleats públics republicans provenien del periodisme, del dret, de la medicina o del magisteri i, molt sovint, de diletants sense ofici ni benefici que malvivien en la bohèmia periodística i literària¹⁸. El regionalisme, en canvi, a partir de la difusió del seu projecte noucentista, es nodrí en bona mesura d'advocats, arquitectes, metges, enginyers, industrials, i rendistes¹⁹.

Tanmateix, la violència social entre 1918 i 1923 juntament amb les tensions nacionalistes entre catalanistes i espanyolistes curtcircuitaren tota mena de renovació civilista tant de Catalunya com de Barcelona, optant els sectors patronals i una part gens menyspreable de les classes mitjanes vinculades a la Lliga Regionalista per una solució militar que encapçalà el Capità General de Catalunya, Miguel Primo de Rivera²⁰.

El preu que va pagar la Lliga per col·laborar amb el cop d'Estat va ser molt alt, ja que els militars fonamentaren la dictadura en les premisses del nacionalisme espanyol. La dictadura reduí la violència social, però també suspengué les institucions parlamentàries, el 1923, suprimí la Mancomunitat de Catalunya, el 1925, i prohibí

¹⁵ BAYÓN MARINÉ, Francisco (dir.). *50 años del turismo español. Un análisis histórico y estructural*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces, S.A., 2009, p. 27-32.

¹⁶ CASASSAS, Jordi. *La fàbrica de les idees: Política i cultura a la Catalunya del segle XX (Recerca i pensament)*. Catarroja: Afers, 2009.

¹⁷ MARTÍNEZ FIOL, David. *Estadisme i antiestadisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

¹⁸ ARÉVALO CORTÉS, Just. *La cultura de masses a la Barcelona del Nou-Cents*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002. CULLA I CLARÀ, Joan B. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986. IZQUIERDO, Santiago. *El republicanisme nacional a Catalunya: la gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana*. Barcelona: IEC, 2010.

¹⁹ COLL I AMARGÓS, Joaquim; LLORENS I VILA, Jordi. *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

²⁰ REY REGUILLO, Fernando del. «El capitalismo catalán y Primo de Rivera: En torno a un golpe de estado», *Hispania*, nº 168, Madrid, CSIC, 1988, p. 289-307.

qualsevol expressió catalanista²¹. La paradoxa fou que l'anticatalanisme del règim de Primo de Rivera perseguí l'obra cultural del catalanisme²², alhora que impulsava el procés de creixement urbà i socio-cultural de Catalunya, en general, i de Barcelona, en particular. Entre 1923 i 1930 van ser uns anys en els que es concretaren els més importants canvis estructurals de la Ciutat Comtal i va ser quan realment va competir amb Madrid. Per exemple, el 1925, mentre a la capital espanyola hi havia 17.857 aparells telefònics, Barcelona en disposava de 18.596²³.

En la competència demogràfica entre les capitals d'Espanya i de Catalunya, les distàncies també s'escurçaren. La primera passà de vuit cents vint-i-tres mil set cents onze habitants el 1920 a un milió quaranta un mil set cents seixanta set el 1930, mentre que la segona ho feu de set cents deu mil tres cents trenta cinc el 1920 a un milió cinc mil cinc cents seixanta cinc el 1930, evidenciant clarament l'*efecte crida* de l'Exposició Internacional del 1929. Una exposició que dinamitzà els serveis públics barcelonins: el 30 de desembre de 1924 s'inaugurà el primer tram del metro barceloní, mentre que el 10 de juny del 1926 entrava en servei la segona línia. Exactament com Madrid, que en els anys vint també comptava amb dues línies de l'anomenat metropolità²⁴.

La Barcelona «baluard de la República»

La modernització econòmica catalana, especialment durant la dictadura no va anar acompanyada de la reivindicació obrerista de «Justícia Social». En aquest sentit, l'oposició a la Monarquia i a la dictadura dels anys vint recollí l'aspiració a una emblemàtica justícia política i social. Així, des d'aquesta perspectiva, una autèntica revolució republicana (que entenien com a sinònim de revolució democràtica) havia de ser aquella que aportés els màxims beneficis al conjunt global de la població. En clau catalana, ho vinculaven amb l'assoliment d'un autèntic *self-government*. Un autogovern que respondria a la tradicional aspiració del catalanisme. Però, a finals dels anys trenta, les classes mitjanes catalanistes ja no eren les estrictament regionalistes o de la *Lligueta* (tal com era coneguda Acció Catalana, l'escissió del sector més nacionalista de la Lliga), sinó que s'hi havien afegit un bon nombre d'aspirants a intel·lectuals, professionals i escriptors que, sense passar per estudis superiors o per la secundària i amb uns cursos no homologats al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), pensaven que haurien d'ocupar els llocs de treball de la nova administració autònoma o independent que podia sorgir de la crisi de la Monarquia.

²¹ UCELAY-DA CAL, Enric. «La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923», «La Diputació durant la Dictadura» i «De la Dictadura a la Generalitat: 1930-1931». A RIQUER, BORJA DE (dir.). *Història de la Diputació de Barcelona II*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987, p. 37-295. RIQUER, Borja de. «La Lliga Regionalista o els límits del catalanisme conservador», a DD.AA. *Catalanisme: Història, política i cultura*. Barcelona: L'Avenç, 1986, p. 115-128.

²² ROIG I ROSICH, Josep M. *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

²³ CALVO, Àngel. «Infraestructuras urbanas de la Segunda Revolución Tecnológica. La difusión del teléfono en las ciudades españolas, 1877-1930», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía i Ciències Socials*, UB, Vol. 11, n° 229-255 (2007), s.p. CALVO, Àngel. «Teléfono para todos... o casi. La singular experiencia de la red de la Mancomunidad de Cataluña, 1914-1925», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía i Ciències Socials*, UB, Vol. 18, n° 481 (2014) s.p.

²⁴ *Madrid Histórico*, http://www.madridhistorico.com/seccion5_historia/index_crecimiento_capital.php?i_dmapa=29 [Consultat 10/1/2020]. Les corresponents a Barcelona a <https://www.bcn.cat/estadistica/catala/dades/anuari/cap02/C020101.htm> [Consultat 10/1/2020]; i també VILA-SAN JUAN, José Luís. *La vida cotidiana en España durante la Dictadura de Primo de Rivera*. Barcelona: Argos Vergara, 1984, p. 107.

Tots aquests nous sectors s'aglutinaren des del 1919 a l'entorn de l'avi Macià, dels grupuscles tant socialistes com comunistes catalanistes i del vell republicanisme radical reciclat a l'entorn tant de Joan Lluhí i el grup de *L'Opinió*, així com de l'advocat laboralista Lluís Companys. L'epicentre d'aquesta nova revolució republicana era Barcelona.

Durant el període que va de 1931 a 1939, a través de la Generalitat i del món municipal les forces esquerranes del Principat, i en concret l'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), s'esforçaren en conrear la imatge de Catalunya com *EL* «baluard de la República» i de Barcelona com el seu epicentre. Què afavorí aquesta imatge? En primer lloc, l'existència, de 1932 al 1939, d'un Parlament regional dominat per un conjunt de forces polítiques republicanes d'esquerres, liberals progressistes i socialistes²⁵. En segon lloc, les presidències personalistes de Macià i de Companys que, tot i presidir governs de coalició republicans-socialistes, reforçaren la percepció en els seus enemics polítics que la Generalitat la governava ERC, sota l'aparença d'un règim de partit únic republicà. Fos veritat o no, la percepció generalitzada era que ERC capitalitzava la imatge del republicanisme progressista a Catalunya en detriment de les altres opcions republicanes minoritàries²⁶.

Això es feu patent amb els fets del 6 d'octubre del 1934. Quan el president Companys, des del Palau de la Generalitat a Barcelona, convidà tots els *republicans de cor* a sumar-se a la proclamació de l'Estat Català dins de la República Federal espanyola. En realitat, es tractava de com un govern regional autònom, el de Catalunya, en clau piemontesa, prometia salvaguardar i reconstruir la República espanyola proclamada el 14 d'abril de 1931 i sancionada legalment amb la constitució de desembre del mateix any. Una acció, la de Companys, que es justificava per la suposada temptativa d'assalt del *feixisme* al govern de la República: el president del govern central, Alejandro Lerroux, l'antic «emperador del Paral·lel», havia incorporat ministres de la catòlica i molt dretana CEDA al govern que encapçalava, en un acte que les forces progressistes, des del PSOE a ERC passant per Azaña, consideraren una amenaça a la República demo-parlamentària²⁷. El fracàs dels *fets d'octubre* comportà la suspensió de l'Estatut, i la imposició de diferents governs de la Generalitat formats per militars, membres del partit agrari, regionalistes i republicans radicals lerrouxistes²⁸.

Durant el període que va de 1936 a 1939, Barcelona es presentava com a símbol de l'*autèntic* antifeixisme. Al juliol del 1936, volia refermar aquesta pretensió amb l'Olimpíada Popular, comissariada per l'ex-Estat Català, ex-comunista del Bloc Obrer i Camperol i en aquells moments dirigent d'ERC, Jaume Miravittles, que, al seu torn esdevindria també, al llarg de la Guerra Civil, Comissari de Propaganda de la Generalitat. Una Olimpíada alternativa a la celebrada pel Comitè Olímpic Internacional al Berlín hitlerià, i que com indicava el seu nom, la de l'Olimpíada de Barcelona, recollia la terminologia internacionalista del frontpopulisme²⁹. L'Olimpíada Popular no arribà a celebrar-se per l'esclat de la Guerra Civil, que a l'estiu del 1936, exposà

²⁵ VILANOVA, Mercedes. *Atlas electoral de la Segona República a Catalunya. Volum 1. Circumscripcions, comarques i municipis*. Barcelona: Enciclopèdia catalana, 2005, p. 42.

²⁶ UCÉLAY-DA CAL, Enric. *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931 - 1939)*. Barcelona: La Magrana, 1982. SALLÉS, Anna M. *Quan Catalunya era d'esquerra*. Barcelona: Edicions 62, 1986.

²⁷ GONZÁLEZ VILALTA, Arnau; LÓPEZ ESTEVE, Manel; UCÉLAY-DA CAL, Enric (eds.). *6 d'octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*. Barcelona: Base, 2014.

²⁸ MARTÍNEZ FIOL, David. *Estatisme i antiestatisme a Catalunya. Op. cit.*

²⁹ SANTACANA, Carles; PUJADAS, Xavier. *L'altra Olimpíada. Barcelona'36*. Barcelona: llibres de l'Índex, 2006. VINYES, Ricard. *La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'exemple català*. Barcelona: Curial, 1983.

Barcelona al món com l'escenari i l'aparador de la *Revolució* en majúscules; com una reedició mediterrània de la revolució bolxevic de l'octubre del 1917. A més, l'Olimpíada Popular recuperava la idea de la Societat d'Atracció de Forasters de convertir Barcelona en un pol d'atracció de viatgers i turistes, però ara d'esquerres i revolucionaris. Volien que Barcelona fos la Moscou del Sud³⁰?

La imatge d'una Barcelona revolucionària va anar lligada a la idea de ciutat moderna, on es va fer ús d'una retòrica pròpia de les avantguardes artístiques i revolucionàries, on s'uniren les idees arquitectòniques del racionalisme de Le Corbusier, el Grup d'Arquitectes i Tècnics per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània (GATPAC) i l'ideal de la Ciutat-jardí dels noucentistes. La modernitat urbana es farcí al mateix temps d'una crida a la revolució de les consciències, on un idíl·lic *home nou*, netament treballador o proletari, transformaria la societat a partir del principi *Mens sana in corpore sano*. Sense oblidar que la idea d'*home nou* hagué de fer-se extensible a la pròpia dona, en la mesura que, especialment durant la Guerra Civil, aquesta s'incorporà massivament al món del treball, tant manual com sobretot el del serveis públics, i fins i tot aspirà amb molt poc d'èxit a esdevenir combatent a l'Exèrcit Popular de la República³¹.

Durant l'inici de la Guerra Civil, la situació militar i política insostenible del règim republicà, conduïren, que Barcelona es convertís, l'octubre del 1937, en la capital de la II República. La vella aspiració de tantes generacions de catalanistes no fou un premi, sinó més aviat el contrari, ja que responia a una necessitat política: arran dels Fets de Maig del 1937 les autoritats governatives de València (capital de l'Espanya republicana fins aquells moments) entengueren que calia redreçar en clau *recentralitzadora* la situació anàrquica que havia dominat l'administració civil i militar de la zona republicana des del juliol del 1936, especialment a Catalunya, que tingué les quotes més altes d'autogovern entre juliol de 1936 i maig de 1937³².

A tall de conclusió

Etimològicament la paraula capital prové de la paraula llatina «caput» que vol dir cap. En política s'entén per capital la ciutat en la que es troba el govern d'un país i també s'utilitza per identificar una ciutat que en un cert àmbit té preeminència. Al llarg de l'article hem explicat com, des del darrer terç del segle XIX fins a la Guerra Civil, bona part dels dirigents polítics, socials, econòmics i culturals catalans volien que Barcelona arribés a tenir un rang de capital com a mínim equiparable a Madrid. De fet, es van plantejar que la ciutat que, durant aquest període, era la fàbrica d'Espanya i que els revolucionaris convertiren en la *Rosa de foc* o la *ciutat de les bombes*, es transformés en el París del Sud, per a les classes benestants, o en el Moscou mediterrani per als revolucionaris. Amb l'arribada al poder dels feixistes a alguns els seduï la possibilitat d'emmirallar-se en Roma.

³⁰ UCELAY-DA CAL, Enric; ESCULIES, Joan. *Macià al país dels soviets*. Barcelona: Edicions del 1984, 2015. PICH MITJANA, Josep; MARTÍNEZ FIOL, David; NAVARRA ORDOÑO, Andreu; PUIGSECH FARRÀS, Josep (eds.). *Viajeros en el país de los sóviets*. Barcelona: edicions Bellaterra, 2019.

³¹ MARTÍNEZ FIOL, David. «*Mens sana in corpore sano*. Cultura i funció pública a la Catalunya dels anys trenta del segle XX». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 17 (2014), p. 53-75. PIZZA, Antonio; ROVIRA, Josep M. (eds.). *G.A.T.P.A.C. Una nueva arquitectura para una nueva ciudad 1928-1939*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2006.

³² MARTÍNEZ FIOL, David. *Leviatán en Cataluña. La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939*. Sevilla: Espuela de Plata, 2019.

Tot plegat foren projectes i, en la seva major part, quimeres que diverses generacions de catalans, de tendències ideològiques que fluctuaren des de l'extrema dreta a l'extrema esquerra, dissenyaren per conferir un marc estatal espanyol que s'allunyés del clàssic centralisme liberal tendent, des de mitjans del segle XIX, a identificar Castella amb l'esperit de l'autèntica Espanya. Tal vegada foren els catalanistes els que més notòriament s'esforçaren en donar publicitat al somni descentralitzador i a l'entronització de Barcelona com a epicentre d'aquesta proposta contrària al centralisme polític i a la uniformització cultural espanyola.

La conquesta de la capital catalana el 26 de gener del 1939 per les tropes autoanomenades *nacionals* simbolitzà la fi del somni d'una Barcelona capital d'Espanya. Ho va ser de la Segona República entre 1937 i 1939. Tanmateix, quatre dècades de franquisme no van poder avortar els somnis de capitalitat de la ciutat comtal. De fet, dos moments cabdals entre 1976 i 2017 posaren a Barcelona com a metròpoli en dura competència amb Madrid. El primer fou el 1992 amb la celebració dels Jocs Olímpics, on aleshores príncep Felip de Borbó i Grècia abanderà la delegació espanyola davant l'entusiasme del públic que omplia l'estadi Olímpic de Montjuïc.

El segon moment estigué vinculat al referèndum d'autodeterminació de Catalunya celebrat l'1 d'octubre del 2017, quan l'antic abanderat de la delegació olímpica espanyola i cap de l'Estat, des del juny del 2014, en un discurs televisat la nit del 3 d'octubre, defensà la dura repressió que la policia nacional portà a terme contra els participants a l'esmentat referèndum. La conseqüència fou la caiguda en picat de la imatge de la Monarquia a Catalunya, però també va ser l'estroncament del projecte de secessió que aspirava a reflatar la imatge de Barcelona com a capital política, ja no de l'estat espanyol, sinó d'una Catalunya independent.

Bibliografia

ARÉVALO CORTÉS, Just. *La cultura de masses a la Barcelona del Nou-Cents*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

BALERDI, Juan Carlos. «Semana trágica: gobierno popular y represión». *Bordes. Revista de Política, Derecho y Sociedad* (noviembre de 2016-enero de 2017), p. 141-149.

BAYÓN MARINÉ, Francisco (dir.). *50 años del turismo español. Un análisis histórico y estructural*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces, S.A., 2009.

BALLESTER, David. *Marginalitats i hegemonies: L'UGT de Catalunya (1888-1936). De la fundació a la II República*. Barcelona: Columna-Fundació J. Comaposada, 1996.

BLANCO RODRÍGUEZ, Juan Andrés; GARCÍA ÁLVAREZ, Alejandro. *El legado de España en Cuba*. Madrid: Sílex, 2015.

CALVO, Ángel. «Infraestructuras urbanas de la Segunda Revolución Tecnológica. La difusión del teléfono en las ciudades españolas, 1877-1930». *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía i Ciències Socials*, UB, Vol. 11, 229-255 (2007), s.p.

CALVO, Àngel. «Teléfono para todos... o casi. La singular experiencia de la red de la Mancomunidad de Cataluña, 1914-1925». *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía i Ciències Socials*, UB, Vol. 18, 481 (2014) s.p.

CAMBÓ, Francesc. *El pesimismo español*. Madrid: Editorial Hesperia, Biblioteca de Sociología y Derecho, 1917.

CARRERAS, Albert. *L'economia catalana : una visió plurisecular. Discurs de recepció d'Albert Carreras de Odriozola com a membre numerari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, llegit el dia 10 de desembre de 2019*. Barcelona: IEC, 2019.

CASASSAS, Jordi. *La fàbrica de les idees: Política i cultura a la Catalunya del segle XX (Recerca i pensament)*. Catarroja: Afers, 2009.

COLL I AMARGÓS, Joaquim; LLORENS I VILA, Jordi. *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

CRUZ, Rafael. «¡Luzbel vuelve al mundo! Las imágenes de la Rusia soviética y la acción colectiva en España», a CRUZ, Rafael; PÉREZ LEDESMA, Manuel (eds.). *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.

CUADRAT, Xavier. *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911). Los orígenes de la CNT*. Madrid: Ediciones de la Revista del Trabajo, 1976.

CULLA I CLARÀ, Joan B. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986.

DALMAU, Antoni. *El cas Rull. Viure del terror a la Ciutat de les Bombes (1901-1909)*. Barcelona: Columna, 2008.

DALMAU, Antoni. *El procés de Montjuïc. Barcelona al final del segle XIX*. Barcelona: Base, 2010.

DUARTE, Àngel. «Entre el mito y la realidad. Barcelona, 1902». *Ayer*, 4 (1991), p. 147-168.

GONZÀLEZ VILALTA, Arnau; LÓPEZ ESTEVE, Manel; UCELAY-DA CAL, Enric (eds.). *6 d'octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*. Barcelona: Base, 2014.

IZQUIERDO, Santiago. *El republicanisme nacional a Catalunya: la gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana*. Barcelona: IEC, 2010.

LLADONOSA, Manuel. *El Congrés de Sants*. Barcelona: Nova Terra, 1975.

LLADONOSA, Manuel. «Algunes consideracions entorn de Solidaritat Catalana i Solidaritat Obrera». *Recerques*, 14 (1983), p. 61-67.

MARTÍNEZ FIOL, David. *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

MARTÍNEZ FIOL, David. «*Mens sana in corpore sano*. Cultura i funció pública a la Catalunya dels anys trenta del segle XX». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 17 (2014), p. 53-75.

MARTÍNEZ FIOL, David. *Leviatán en Cataluña. La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939*. Sevilla: Espuela de Plata, 2019.

NADAL, Jordi, et al. *Catalunya, la fàbrica d'Espanya. Un segle d'industrialització catalana, 1833-1936*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1985.

NAVARRA, Andreu. *El espejo blanco. Viajeros españoles en la URSS*. Madrid: Fórcola Ediciones, 2016.

OROZCO GUERRERO, Antonio. *Cádiz durante el Sexenio Democrático. El conflicto Iglesia-Secularización*. Tesis Doctoral, UNED, 2013.

PICH MITJANA, Josep; MARTÍNEZ FIOL, David. *La revolución de julio de 1909. Un intento fallido de regenerar España*. Granada: Comares, 2019.

PICH MITJANA, Josep; MARTÍNEZ FIOL, David; NAVARRA ORDOÑO, Andreu; PUIGSECH FARRÀS, Josep (eds.). *Viajeros en el país de los sóviets*. Barcelona: Edicions Bellaterra, 2019.

PIZZA, Antonio; ROVIRA, Josep M. (eds.). *G.A.T.P.A.C. Una nueva arquitectura para una nueva ciudad 1928-1939*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2006.

PUIGSECH FARRÀS, Josep. *La Revolució Russa i Catalunya*. Vic: Eumo, 2017.

REY REGUILLO, Fernando del. «El capitalismo catalán y Primo de Rivera: en torno a un golpe de estado». *Hispania*, 168, Madrid, CSIC, 1988, p. 289-307.

ROIG I ROSICH, Josep M. *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

ROLDÁN DE MONTAUD, Inés. «España y Cuba. Cien años de relaciones financieras». *Studia Histórica*, 15 (1997).

ROMERO-MAURA, Joaquín. «*La Rosa de fuego*». *El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*. Madrid: Alianza Editorial, 1989.

SALLÉS, Anna M. *Quan Catalunya era d'esquerra*. Barcelona: Edicions 62, 1986.

SANTACANA, Carles; PUJADAS, Xavier. *L'altra Olimpiada. Barcelona'36*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2006.

SMITH, Angel. «Trabajadores "dignos" en profesiones "honradas": los oficios y la formación de la clase obrera barcelonesa (1899-1914)», *Hispania*, 193 (1996), p. 655-687.

TAVERA, Susanna; VEGA, Eulàlia. «L'afiliació de la CRT de Catalunya: entre l'eufòria revolucionària i l'ensulsiada confederal, 1919-1936». A *Col·loqui Internacional «Revolució i socialisme»*. Barcelona: UAB-Institut Francès de Barcelona-Fundació Caixa de Catalunya, 1989, p. 343-363.

UCELAY-DA CAL, Enric. *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931 - 1939)*. Barcelona: La Magrana, 1982.

UCELAY-DA CAL, Enric. «La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923», «La Diputació durant la Dictadura» i «De la Dictadura a la Generalitat: 1930-1931». A Riquer, Borja de (dir.). *Història de la Diputació de Barcelona II*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987, p. 37-295.

UCELAY-DA CAL, Enric. «Cuba y el despertar de los nacionalismos en la España peninsular». *Studia Histórica*, 15 (1997), p. 151-192.

UCELAY-DA CAL, Enric. *Llegar a capital: rango urbano, rivalidades interurbanas y la imaginación nacionalista en la España del siglo XX*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2002.

UCELAY-DA CAL, Enric; ESCULIES, Joan. *Macià al país dels soviets*. Barcelona: Edicions del 1984, 2015.

VILA-SAN JUAN, José Luís. *La vida cotidiana en España durante la Dictadura de Primo de Rivera*. Barcelona: Argos Vergara, 1984.

VILANOVA, Mercedes. *Atles electoral de la Segona República a Catalunya. Volum 1. Circumscripcions, comarques i municipis*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005.

VINYES, Ricard. *La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'exemple català*. Barcelona: Curial, 1983.